

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 1

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 1. – 790 с.

ISBN 978-617-8263-39-3

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У першому томі збірника містяться наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах філософських основ, загальної теорії та історичних досліджень держави і права, актуальних проблем світових соціально-політичних процесів, соціології та психології. Висвітлено питання загроз національній безпеці в їхньому конституційному вимірі, у рамках міжнародного та європейського права, трудового права та права соціального забезпечення, земельного, аграрного та екологічного права, пов'язані з функціонуванням економіки та підприємництва в умовах європейського вибору України. Розглянуто проблеми інформатизації та цифровізації суспільства, захисту інформації та кібербезпеки в умовах військового вторгнення, питання методики викладання іноземних мов, теорії та практики перекладу, проблеми лінгвістики та журналістики.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-39-3 (т. 1)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

благо. В епоху Ренесансу подібні практики, на жаль чи на благо ще не були досліджені. Парадокс: першим і досить глибоким дослідником маніпулятивних практик слід вважати антипода Етьєна ля Боесі – Нікколо Макіавеллі.

Зрозуміло, робота Е. ля Боесі актуальна не в якості, так би мовити, науково-методичних рекомендацій щодо повалення тирана – вона дуже актуальна як полум'яний заклик до свободи.

Список використаних джерел:

1. Етьєн де ля Боесі. Міркування про добровільне рабство [Текст] / Е. д. Боесі ; пер. Я. Кравець. – Л. : Сполом, 2005. – 52 с.

Ключові слова: Боесі, тиранія, свобода, покірність, рабство, волелюбність, громадянський спротив.

Key words: Boesi, tyranny, freedom, obedience, slavery, love of freedom, civil resistance.

ВОРОНЯНСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

*Державний біотехнологічний університет (м. Харків),
професор кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат історичних наук, професор*

МОІСЕСЬ НАТАЛІЯ ІВАНІВНА

*Державний біотехнологічний університет (м. Харків),
завідувач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін,
доктор економічних наук, професор*

**ПРОБЛЕМА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ**

Питання про верховенство права, аксіоматичне для формально-юридичної науки, здавна є об'єктом прискіпливого аналізу в дисциплінах, що вивчають суспільство та створювані ним системи відносин. Логічно, що проблема статусу права як соціального феномену розглядається у зв'язку з його походженням. І якщо теологічна концепція та похідні від неї концепції абсолютної монархічної влади, консерватизму та вождизму (включаючи роль «вождя нації» в державно-правових системах довоєнної Центральної та Південної Європи) могли надати сприйнятне для віруючих обґрунтування непорушності права як данності від вищих сил, то сучасні концепції демократії, засновані на антропоцентризмі та гуманізмі, постали перед необхідністю роз'яснення статусу права з наукової точки зору.

Вітчизняна теорія права вирішує вказану проблему досить просто, виходячи з положень законодавства, згідно яких джерелом права

є комплекс відповідних нормативно-правових актів. Однак такий формальний підхід не відповідає науковим критеріям, оскільки не дає можливості дослідити витоки походження норм, які лежать в основі самого нормативно-правового акту. Крім того, простий емпіричний аналіз показує, що сама наявність нормативно-правової регламентації певного порядку дій ніяк не забезпечує реального дотримання вказаного порядку. Яскравим прикладом може бути наявність значного обсягу діючих, але таких, що не застосовуються на практиці законів у англо-американській системі права; прийманих на протязі десятиліть Верховною Радою України «одноразових» законів, основним завданням яких було виведення визначених фізичних та юридичних осіб зі сфери дії існуючого нормативно-правового поля без зміни самого поля; законів «революційної необхідності» періоду Помаранчевої революції та Революції Гідності, якими, зокрема, були змінені положення конституційного права країни всупереч діючій на той час Конституції України. Навіть положення американської конституції, що подаються як взірць стабільного верховенства права на протязі двох із половиною століть, суттєво обмежуються чи навіть нівелюються численними поправками до основного закону США. Взагалі, історико-компаративний аналіз майже всіх відомих науці державно-правових систем свідчить про змінюваність права. Причому періоди цієї змінюваності повністю співпадають з періодами змінюваності балансу потенціалів основних політично значимих соціальних груп.

Загальноприйняте у формально-юридичній науці твердження, згідно якого норми права генеруються законодавчим інститутом – одноосібним правителем чи представницьким органом – теж не вирішує наукового питання про походження цих норм, оскільки інститут законодавчої влади лише фіксує введення чи скасування певних соціально значимих норм (причому ця дія не буде мати ніякого реального впливу на правозастосування, якщо вона не спирається на відповідну систему соціальних комунікацій, а прийняті таким чином норми відразу ж набувають характеру юридично нікчемних). При такому підході маємо лише *Deus ex machina*, але не можливості для системного аналізу самого феномену права.

Не витримує наукової критики й положення про те, що право виникає як результат волевиявлення більшості громадян, що її представляють виборні законодавчі органи державної влади. На протязі останніх трьох десятиліть (період остаточного становлення постіндустріального суспільства, в якому відсутній політично організований чисельний робітничий клас та його масові політичні партії, через які й було завойоване загальне виборче право у більшості європейських країн) навіть у країнах «ядра демократії» у виборах приймає участь менше половини наявних повноправних громадян. Причому вимушений через абсентеїзм та атомізацію суспільства повсюдний перехід мажоритарних виборчих систем сучасних країн від підрахунку голосів на основі абсолютної більшості до підрахунку на основі відносної більшості створив ситуацію, при якій більшість представницьких мажоритарних мандатів забезпечується не більш ніж 20 % (а в медіанному

вимірі близько 14 %) голосів виборців, які прийняли участь у виборах (включаючи адміністративний ресурс).

Як бачимо, питання про механізм реалізації верховенства права не має наукового розв'язання на формально-юридичному рівні, де право розглядається як комплекс фіксованих нормативно-правових актів. Однак можливість наукового аналізу виникає, як тільки ми починаємо розглядати право як здатність системно утримувати соціальний статус, пов'язаний із можливістю пільгового доступу до ресурсів і цінностей, а також зі здійсненням певного обсягу влади у відношенні до інших категорій соціуму.

При цьому основною характеристикою права є його суб'єктність. Оскільки право генетично і сутнісно пов'язане з владою, воно не може існувати без влади – а, отже, і без суб'єкта цієї влади. Будь яке право належить певному суб'єкту – індивідуальному чи колективному, виражаючи його волю до реалізації певних інтересів. Саме право з'являється лише тоді, коли суб'єкт виражає таку волю і зникає, коли зникає відповідний інтерес суб'єкта. Організації, такі як держава, корпорація, церква, акціонерне товариство, що їх у формально-юридичній площині прийнято визначати як суб'єктів (хоча й у ранзі вторинних), у реальності не генерують власну волю, а лише забезпечують здійснення волі тих, хто ними опанував, виступаючи як інститути публічної влади. Тому насправді їх доцільно включати в схему аналізу як інституційні механізми реалізації права первинних його суб'єктів.

При цьому історико-компаративний аналіз усіх відомих нам форм соціальної організації людства дозволяє впевнено стверджувати, що право, яке може бути здійсненим через просте домінування, не потребує закріплення в складних нормативно-правових актах. Його забезпечує вже сама асиметрія потенціалів суб'єктів відповідних відносин, які на цій основі спрямовуються до переростання в модель «панування-підкорення».

Натомість здатність певної кількості суб'єктів відносин до відстоювання власних інтересів, яка робить панування одного з них або неможливим, або критично витратним, тягне за собою необхідність формально-юридичного закріплення певних обсягів прав для кожного з них, виходячи з наявного балансу потенціалів претендентів на це право.

Якщо прийняти до уваги те, що еволюція господарської діяльності відбувається у напрямку концентрації господарських ресурсів (власності) та, відповідно, економічної влади в руках меншості соціуму, то нерівномірність доступу до ресурсів для різних соціальних груп вже в процесі первинного (економічного) розподілу обумовлює внутрішню нестабільність соціуму, для компенсації якої застосовується вторинний (адміністративний) перерозподіл ресурсів через владно-правовий механізм держави. Оскільки прибутковість від розпорядження ресурсами на основі влади (що створює так звану владну ренту і лежить в основі системної корупції) на порядок перевищує прибутковість від економічного перерозподілу, сама держава як розпорядник значного обсягу ресурсів, що вилучаються у соціуму в процесі перерозподілу,

стає об'єктом владного впливу з боку соціальних груп, здатних сконцентрувати достатній для цього обсяг ресурсів та ефективно їх застосовувати. При цьому угруповання, що змогли зайняти владні позиції, намагаються через державно-владний механізм заблокувати ресурси, наявні у їх конкурентів.

У випадку, коли результат визначеного циклу конкурентної боротьби за владу завчасно зрозумілий для всіх її значимих учасників, а утримувати владний статус жоден з них не може утримувати безкінечно, вони прагнуть мінімізувати затрати на боротьбу, встановлюючи певні правила та норми, які гарантують для всіх суб'єктів угоди недоторканності при зміні циклу боротьби в будь-якому випадку. Таким чином встановлюються конституційні та майнові норми, що забезпечують право власності, імунітету та доступу до контролю над здійсненням владних повноважень політичними опонентами, які на певний період опанували механізмом держави. Емпірично підтверджується, що всі ці права реально розповсюджуються лише на політично значимих суб'єктів, і перестають діяти у їх відношенні, як тільки останні цю суб'єктність втрачають або їх потенціал зменшується настільки, що ним можна знехтувати в конкурентній боротьбі за владу і право владного розпорядження ресурсами суспільства.

Таким чином, положення про верховенство права не є абсолютним з точки зору дослідження суспільних відносин. Змінюваність права є системним фактором еволюції суспільства, а джерелом цих змін є динаміка балансу потенціалів суб'єктів політичної конкуренції, яка зумовлює відповідну адаптацію владно-правової системи соціуму на кожному з етапів його існування.

Ключові слова: верховенство права, джерела права, змінюваність права, політична конкуренція, баланс ресурсних потенціалів.

Key words: rule of law, sources of law, changeability of law, political competition, balance of resource potentials.

СУМАРОВА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри філософії, кандидат філософських наук, доцент*

ПРО ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕОРІЙ АРГУМЕНТАЦІЇ

В пошуках найбільш продуктивних шляхів та способів інтеграції України до спільноти країн, які відстоюють ключові демократичні, гуманістичні цінності, все більш актуальними стають питання досягнення і збереження взаєморозуміння, довіри та згоди.

Філософія допомагає вирішенню подібних питань, по-перше, надаючи метамову (зокрема, системи категорій) для різноманітних комунікацій, а по-друге, виступаючи джерелом передумовного знання

ЗМІСТ

Привітальне слово президента Національного університету «Одеська юридична академія» С. В. Ківалова	3
---	---

СЕКЦІЯ 1

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Смазнова Ірина Сергіївна Філософія медійних практик	8
Єременко Олександр Михайлович Обґрунтування стратегії ненасильницького спротиву тиранії у творчості Етьєна ля Боссі	12
Воронянський Олександр Володимирович, Моїсєєва Наталія Іванівна Проблема верховенства права в контексті політичної конкуренції	15
Сумарокова Людмила Миколаївна Про шляхи вдосконалення сучасних теорій аргументації	18
Капустіна Надія Борисівна «Тролінг» у системі інтернет-комунікації: аналіз явища	22
Шамша Ігор Володимирович Дух і душа людини в сучасних медійних практиках	25
Токар Людмила Вікторівна Вчинок як аргумент	28
Котовська Анастасія Вікторівна Розповсюдження невігластва в епоху тотальної цифровізації	31
Саєнко Лілія Володимирівна Зміна парадигм алхімії	33

СЕКЦІЯ 2

АКТУАЛЬНІ ГРАНІ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Завальнюк Володимир Васильович Юридична антропологія в міжнародно-правовому вимірі	38
Дудченко Валентина Віталіївна Універсалізація сучасного права	41
Крижановський Анатолій Федорович Сакральність сучасної держави (від наративу до концепту)	44
Мельничук Ольга Степанівна Класичні принципи у методології юриспруденції	47